

Fyra bröder och spelmän Tillman, från vänster Valfrid, Olle, Nils och Hilmer. I bakgrunden Erik och systern Helmy.

Astrid, Laggar Anders fru, kom hem klockan fyra på morgonen och gick direkt ut i lagårn för att mjölka korna. Hon är så skapt att hon alltså vill hålla kor, fast det inte lönar sig.

Såna bröllop förekommer i Dalarna. Spelmännen spelar upp sig så att de inte kan sluta, och bröllopgästerna dansar som om de var förtrollade. Solen går upp. Den seglar upp högt på himlen, men dansen slutar inte.

Den slutar inte förrän Astrid erinrar sig korna och drar i väg med Anders. Han är en av nyckelfiguerna i spelmannslaget.

På postorder

Fiolen är vanligen inte av något märkvärdigt fabrikat. Kanske köptes den på postorder från Ahlén & Holm en gång i tiden. Far spelade på den i alla år. När han dog var det som om fiolen ville gråta. I fjorton dagar gick det inte att få annat än jämmer ur fiolen.

De spelar under det blommande äppelträdet, fyra bröder Tillman, som vördar sin fars minne och sparar hans noter i en kista under hans skrivbord i kammaren.

Helmy sitter och sjunger i vardagsrummet hemma i Floda

med alla sina idoler på väggen: Gössa Anders från Orsa, Hjort Anders från Bingsjö och Anders Frisell från Mockfjärd. Det är från farfar och farmor hon har de flesta av sina visor. Hon minns hur de satt i köket och sjöng växelvis, farmor medan hon lappade skjortor och farfar medan han lagade sina nät. Vaggvisorna var farmors, farfars visor var lite grövre. En handlade om Larsbotjuren som kommit loss.

Böjlig röst

Gustaf Tillas bor i en fåbod från 1700-talet, som han flyttat till Gråda, sin födelseby, och fyllt med allehanda ting som ger det förgångna doft och kontur. När han var liten pojke hälsade han ofta på hos Ofalu-Kesti i fåboden och lyssnade på hennes sång. — Du skall sjunga med böjlig röst och hålla ut på sista tonen, sa hon, och på det sättet sjunger han alltså hennes visor.

Karin i Sörsjön kan locka på kor och getter. Eller ropa till sin kollega i nästa fåbod långt nere i dalen. Hennes röst är stark, men inte gäll, den är som brons. På kan göra henne efter. Hennes rop är ålderdomliga, de har en hemlighetsfull suggestionskraft.

Hon skulle kunna syssla med annat, men hon tycker det är tomt utan getter. Hon ystar getost, vit och brun, en raritet som ger henne en förtjänst på fyra kronor om dagen.

Dessa män och kvinnor är traditionsbärare, de håller vid liv konstarter och sedvänjor som inte för samhället vidare. Eftersom samhället är ett praktiskt organ för mänsklig samlevnad i nuet, har det mycket litet till övers för dem.

Därför får Gertrud Sundvik från Falun omkring på egen bekostnad i byarna med sin bandinspelningsapparat. Hon har på eget initiativ ordnat ett musikrum vid läns museet i Falun och vill där arkivera den folkmusik som ännu lever.

Det som gnekar

Allt som gnäller och gnekar är inte levande folkmusik. Gertrud Sundvik skrijar på amatörmusiker och spelmän. Amatörmusiker har tittat efter i noterna. Spelmännen har lyssnat på far eller farfar.

Det finns några som kallas riksspelmän också. Att utnämna riksspelman var en fin idé omfattad av Zorn men senare föruskad. Titeln får den som kan

spela upp tre folklåtar för en jury och bli godkänd av den, för att beskriva ceremonin en smula förkortad.

En del spelmän av den gamla stammen har kastat bort sina riksspelmannainsignier sen de sett hur fåkunniga kollegerna blivit.

Det hindrar inte att Olle Lövärs i Boda bara spelar en enda låt i egenskap av traditionsbärare. Den låten har han efter sin far, spelmannen Lövas-Olle. Aldrig annars spelar han solo, han bara sekunderar, mycket mjukt och följsamt.

Öppet hus

Vad är lycka? Gertrud Sundvik har en bestämd föreställning därom. När hon var fem år gammal satt hon på en pall hemma i köket och lyssnade på spelmännen som far tog med sig hem. Far arbetade vid gruvan i Vika och kände alla spelmän i trakten. Det hölls öppet hus hemma — särskilt för spelmän.

Gertrud glömde aldrig sin barndoms spelmän. När det skulle bli spelmannsstämman i Mockfjärd 1948 fattade hon ett orubbligt beslut, hon skulle dit, kosta vad det ville. Hon var gift och hade ett treårigt barn som aldrig

blivit bortskämt av sin upptagne far. Men nu skulle han få sköta hem, barn och matlagning alldes själv.

Mor tog sig ledigt. I Mockfjärd träffade hon flera av de gamla spelmän som blivit legender redan i detta livet. Det största ögonblicket var när Gössa Anders bara för henne spelade ett par av de ålderdomliga och fascinerande Orsapolskorna.

På en pall

Gertrud Sundvik sitter på en pall i köket hos Laggar Anders och är återigen inte mer än fem år eller så i ansiktet. Det lyser av lycka.

Hon är ute på inspelningsturné. Laggar Anders är en av de svåra. Han spelar inte när som helst. Gertrud Sundvik lämnar bandspelaren kvar i bilen för att det inte skall se påflutet ut.

— Inte en låt, inte en ton, säger mycket riktigt Laggar Anders.

Men Gertrud har tagit med sig Olle Lövärs, den evige sekundanten. Han glider förbi spegelbyrån i kökshörnet, följer Anders som en smidig skugga, en skugga som knäpper på fiolen.

Bara en kort stund senare kommer båda ut från kammaren,

och då har också Anders fiolen med sig. Astrid, Anders fru, sitter sig vid cittran för att ackompanjera.

Laggar Anders har spelat fiolen sen han var åtta år, Finn Erik, Finn Anders, Finn Jonas och Finn John var hans morbröder, och från dessa spelmän har han flera låtar. Från farfar har han två. Det var han som först hjälpte honom med stråken.

Laggar Anders spelar med stumt, orörligt ansikte. Men han vaggar lite med kroppen.

— Inte skulle jag väl kunna få ta in en bandspelare? prövar Gertrud försiktigt. Eller skall vi vänta ett tag?

— Det blir väl varken bättre eller sämre om vi väntar, svarar Laggar Anders, och han låter inte uppmuntran.

Börjar leva

Men det blir bättre. Mycket bättre. Anders ansikte börjar leva, ögonen får glans, hans stora gestalt välver sig runt fiolen, benen krummar sig fjädrande i tonernas rytm. Han spelar in de blommande midsommarängarna i stugköket, smaken av sommar natt, dansglädje, hödofter, kärlekshetta.

Bröllopet i Ovanmyra i pingst

Av TORE HALLEN (text) och STIG A NILSSON (foto)

Vid mjölkdays bryts bröllopet -spelman går hem

De som kan noter är amatörer bland de riktiga spelmännen. De som spelar på gehör och efter minnet av far och farfars musik — de är spelmän. Och de börjar kasta bort sina bevis på att de är riksspelmän, nu när nästan vem som helst kan få intyget efter att ha spelat upp tre låtar för en jury.

hade börjat med den vanliga popmusiken, men sen fick spelmännen ta vid, och en av dem var Laggar Anders. Det blev inga fler poplåtar den natten.

Men förr räckte det inte bara med en enda natt. Riktiga spelmän kan inte sluta, det är som vore de fångslade vid fiolen.

Trolldom

Några få av den sorten finns kvar: Gertrud Sundvik spelar i deras trolldom på bandet. Erik Røjås sjunger texten till polskan om den övergivna innan han sätter fiolen till hakan, och Gertrud fot vippar som en fågel-näbb.

Alderdomligast låter de glidningar som Johan Danielsson i Vansbro gör med stråken över strängarna. Han spelar som han hörde Artbergs Kalle göra för 70 år sen. Eller som Hals Lars i Lima, som aldrig kunde komma från vanan att hålla fiolen mellan knäna när han spelade.

Det var så han lärde sig hantera fiolen som liten pojke.

Gertrud Sundvik har 650 inspelningar i arkivet, men det mesta är gjort än. Hon vill inte bara ha fiolmusiken, hon vill ha vistexterna och ramsorna, hon

vill ha spåpipans, bockhornets och näverlurens toner och fåbodflickornas vallningsrop till varandra och deras kulningsrop efter korna, getterna och fåren.

Hon är lätt som en maskrosboll och smittande som ett skratt. Hon tar danssteg in i de gamla spelmannens hjärtan. För henne, bara för henne, tar de ner fiolen från väggen.

Gertrud Sundvik åker omkring i bygderna och spelar in folkmusiken i spelmannens tappning.